

*Шнирков О.О.**

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ МИТНИХ СОЮЗІВ КРАЇН СНД

Економічні труднощі та проблеми, що виникають в останні роки то в одній, то в іншій країні на пострадянському просторі, відсутність будь-яких відчутних результатів у подоланні кризових явищ змушують уряди країн все частіше звертатися до досвіду спільного ведення господарства в умовах інтеграції. Саме міждержавним, економічним, торговельним, валютно-фінансовим об'єднанням західні країни зобов'язані своїм стабільним розвитком. Одним з найперших кроків до об'єднання національних господарств для рішення найважливіших завдань економіки є перехід до реалізації єдиної митної політики.

Світовий досвід свідчить, що митні союзи створюють сприятливі умови для розвитку торгівлі, виробництва, сприяють зміцненню не тільки економічних, але й політичних зв'язків держав, які об'єднані загальними економічними інтересами. Європейський Союз, що досяг високого рівня економічної й політичної інтеграції, має у своїй основі митний союз. Саме утворення відповідно до Паризького (1951) та Римського (1957) договорів митного союзу ЄЕС стало стартовою площадкою процесу європейської інтеграції й початком створення Єдиного ринку. Цей процес не був гладким і позбавленим протиріч, але політична воля, прагнення до пошуку компромісів, загальні економічні цілі забезпечили успіх. Це дозволило досягти поставлених перед митним союзом цілей достроково, до 1 липня 1968 р.

У новітній економічній історії пострадянського часу при оцінці стану господарських зв'язків у Співдружності Незалежних Держав частіше застосовують визначення «деінтеграція», чим «інтеграція». Своєрідною відповіддю в суперечливій ситуації в питаннях економічної інтеграції з'явилися підписання 6 січня 1995 р. між Республікою Білорусь і Російською Федерацією Угоди про Митний союз, а 21 лютого того ж року — Угоди про єдність керування митними службами двох країн. Митний союз - перша в короткій історії міждержавного Союзу Білорусі й Росії форма інтеграційного співробітництва [5].

Митний союз між Республікою Білорусь та Російською Федерацією передбачає комплекс заходів, що включають наступні обов'язкові елементи: по-перше, створення зон вільної торгівлі й, насамперед, скасування тарифних і кількісних обмежень у взаємній торгівлі; по-друге, створення повністю ідентичних систем регулювання зовнішніх економічних зв'язків, у тому числі тарифного й нетарифного регулювання, а також установа загалних митних тарифів і заходів нетарифного регулювання відносно третіх країн; по-третє, уніфікація митного й іншого законодавства, що впливає на зовнішньоекономічну діяльність [3].

Фінальною стадією формування Митного союзу є проголошення єдиної митної території й створення погодженої системи керування митними, зовнішньоторговельними органами шляхом надання вирішальних повноважень органу керування союзом.

По оцінкам фахівців, Білорусь і Росія вступили в завершальну стадію формування Митного союзу. Безперечним досягненням двох країн з'явилися заходи щодо скасування із середини 1995 р. митного контролю на внутрішній границі, проведення єдиної митної політики й застосування єдиних митних режимів відповідно до уніфікованого й гармоні-

* кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

зованого митного законодавства двох країн, створення галузевого органа інтеграції в сфері митної справи.

У рамках Митного союзу «п'ятірки» (Білорусь, Росія, Казахстан, Киргизстан і Таджикистан) розпочата робота з вирівнювання митних ставок стосовно країн не членів об'єднання. Країни Митного союзу завершують введення в дію режиму вільної торгівлі й почали реалізацію заходів другого етапу — створенню загальної митної території. Виконання рішень, прийнятих у рамках «п'ятірки», носить обов'язковий характер, зовнішньоекономічна діяльність країн — учасниць митного союзу проводиться в режимі взаємного узгодження. Сторони приступили до формування загального митного тарифу, єдиної акцизної політики, системи непрямих податків, транспортного союзу і т.д. Досить важливим, що має особливе значення для ефективного функціонування Митного союзу, є рішення про створення виконавчого органа Союзу. З грудня 1995 р. його функціями наділений Інтеграційний комітет Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Російській Федерації та Таджикистану [3].

Однак перші три роки функціонування Митного союзу п'яти країн виявили серйозні недоліки в роботі, головним чином - організаційні. Головною проблемою у функціонуванні об'єднання з'явилось недотримання погоджених та ухвалених рішень. Порушення ці зводилися найчастіше до автономного встановлення ставок мит і неузгодженого застосування інших заходів тарифного й нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Не до кінця налагоджені взаємини в цій сфері між засновниками Митного союзу в СНД - Білоруссю та Росією, які повинні були бути прикладом зразкового виконання досягнутих угод і тим самим формувати довіру до митного об'єднання в його учасників і потенційних кандидатів на участь.

У 1998 р. російська сторона без будь-якого узгодження, в односторонньому порядку, ухвалила рішення щодо внесення змін у діючу систему тарифного й нетарифного регулювання в зовнішній торгівлі з третіми країнами. Були змінені ставки ввізних мит на лікарські засоби, м'ясні, молочні, деякі інші види продовольчих товарів, уведене ліцензування імпорту в Росію цукру-сирцю, цукру білого, патоки крохмальної, а також додаткове імпортне мито на великий перелік товарів. Будучи країнами - учасниками Митного союзу, ні Білорусь, ні Росія не мають права, як цього вимагають прийняті ними договори та угоди, в односторонньому порядку вводити мита та податки на експортні та імпортні товари, за винятком випадків, зазначених у статті 5 Угоди про Митний союз. Рішення Росії було неоднозначно сприйняте в політичних і ділових колах Республіки Білорусь. Адже зовнішня торгівля Білорусі нині на 2/3 орієнтована на ринок Росії, у той час як російська зовнішня торгівля - переважно на ринки ЄС та Сходу. Таким чином, рішення російської сторони призвело до величезних збитків для білоруської економіки [4].

Періодично відбуваються неузгоджені зміни режиму перетинання білорусько-російського кордону. На початку 1999 р. Росія в односторонньому порядку ввела для білоруських перевізників дозвільну систему під час перевезення вантажів і виїзді в треті країни. Незважаючи на раніше підписані з Росією угоди, у цій ситуації білоруські перевізники опинилися у відносинах із Росією в гірших умовах, ніж з країнами Європейського Союзу.

У жовтні 2000 р. вищезазначені країни реорганізувалися в Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС). Дане рішення було ратифіковано в травні 2001 р. У рамках ЄврАзЕС передбачалося встановити стосовно третіх країн загальний митний тариф, а також погодити заходи нетарифного регулювання. Однак країни-учасниці так і не змогли досягти запланованих цілей через різну структуру національних економік та різний рівень економічного розвитку, вони прагнули захищати та відкривати певні галузі економіки. До того ж Киргизстан після вступу до СОТ мав самий ліберальний торговельний режим із всіх країн ЄврАзЕС і не міг, відповідно до взятих на себе зобов'язань, підвищу-

вати рівень тарифного захисту. До того ж, з ряду причин учасники даного об'єднання усе більше й більше переорієнтували свою торгівлю за його межі. Це привело до того, що у 2010 р. по ЄврАзЕС у цілому питома вага експорту в країни-члени скоротилася до 9.5%, а імпорту - до 18.5%.

Крім вищезгаданих угод, у 1999 р. Білорусь та Росія підписали договір про утворення союзною держави, у рамках якої планувалося створити загальний економічний простір й ввести єдину валюту, заснувати наднаціональні органи (Вища Державна Рада Союзу, Парламентські Збори Союзу, Виконавчий Комітет Союзу). Слід зазначити, що даний союз мав в основному політичну спрямованість, у той час як всі економічні домовленості залишилися переважно нереалізованими [5].

Не дивлячись на не зовсім вдалий досвід попередніх регіональних ініціатив у вересні 2003 р. Білорусь, Казахстан, Росія й Україна підписали угоду про формування Єдиного економічного простору (ЄЕП). Однак Україна чітко позначила свою позицію, відповідно до якої вона була проти створення наднаціональних органів і згодна була брати участь у даному регіональному торговельному угрупованні (РТУ) тільки у формі зони вільної торгівлі без вилучень й обмежень. До того ж, Україна зробила застереження про те, що ЄЕП не повинен суперечити стратегічній меті країни - інтеграції в Європейський Союз. Таким чином, уже на ранніх стадіях створення РТУ країни мали дуже різні позиції з ключових питань, оскільки Білорусь і Росія хотіли ввести єдину валюту та створити митний союз. Вищезгадані протиріччя призвели до невдачі даної регіональної ініціативи на тому етапі.

Нова хвиля регіоналізму (інтеграції, об'єднання) виникла в ЄврАзЕС у 2007 р., коли країни-члени зрозуміли, що дане об'єднання так і не вийшло за рамки не до кінця створеної зони вільної торгівлі, у якій, як і раніше, актуальними є проблеми наявності різного роду торговельних бар'єрів. Тому державами ЄврАзЕС було ухвалене рішення використати метод «різношвидкісної» інтеграції, тобто три країни - Білорусь, Казахстан і Росія - створюють митний союз і формують єдиний зовнішній митний тариф, а інші країни поки перебувають у зоні вільної торгівлі. При цьому ЄврАзЕС продовжує функціонувати.

27 листопада 2009 р. Президенти Білорусі, Казахстану й Росії досягли домовленості та підписали пакет документів щодо створення Митного союзу. Крім цього, було оголошено, що країни будуть вступати у Світову організацію торгівлі єдиним блоком та сформулюють до 2012 р. єдиний економічний простір. Безперечним є той факт, що вперше з 1995 р. країнам вдалося перебороти численні протиріччя й підписати пакет угод щодо Єдиного митного тарифу. Це є важливим кроком на шляху створення реального митного союзу, оскільки всі раніше вживані зусилля не приносили бажаних результатів, у першу чергу, у зв'язку з тим, що країни на практиці не охоче йшли на уніфікацію національних тарифних режимів.

До створення Митного союзу ЄврАзЕС уніфікація імпортного тарифу перебувала на рівні 65%, при цьому гармонізація між Білоруссю й Росією становила 95%, у той час як Росії й Казахстану - тільки 38%. Внаслідок цього Казахстан повинен збільшити тарифи майже на 5000 товарів. За основу (92%) при формуванні Єдиного митного тарифу були взяті російські імпортні мита. У зв'язку з високим рівнем уніфікації ставок митного тарифу між Росією і Беларуссю для останньої по 74.6% позицій не відбудеться ніяких змін, по 18.7% - мита будуть знижені, а по 6.7% - підвищені. Також був прийнятий перелік з 1141 чутливих позицій (632 з них стосуються Беларусі), по яких ставки не можуть бути змінені [1].

Оскільки з 1 липня 2010 р. почала діяти єдина митна територія Білорусі, Казахстану та Росії, запрацював механізм розподілу між країнами доходів від імпортних мит. Відповідно до домовленостей Білорусь отримуватиме 4.7% від загальної суми імпортних мит, Казахстан - 7.33% Росія - 87.97% [2].

Митна територія трьох країн об'єднує 83 % економічного потенціалу колишнього СРСР, на ній проживає близько 180 млн. людей, сукупний ВВП складає 2 трлн. доларів, сукупний товарообіг – 900 млрд. доларів. Об'єднання національних економік даних країн у формі Митного союзу принесе суттєвий коротко- та середньостроковий економічний ефект за рахунок уніфікації, перш за все, митної політики. Так, для Росії економічний ефект від Союзу оцінюється в 400 млрд. доларів, для Білорусі та Казахстану – більш ніж 16 млрд. доларів. Зокрема, для Білорусі обсяг опосередкованого субсидування лише за рахунок різниці в цінах на нафту з Росією складає 4,1 млрд. доларів, ціна на російський газ зменшиться у 2012 р. до 196 доларів за тис.м³. з 230 у 2011 р. [6].

Разом з тим, відкритим залишається питання щодо впливу Митного союзу на структурні зрушення в національних економіках даних країн у середньо- та довгостроковій перспективі. Очевидно, що Митний союз створює певні передумови та можливості для їх проведення, але потребує доповнення координацією інших видів економічної політики у більш розвинених формах економічної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Единый таможенный тариф Таможенного союза Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации. - www.tsouz.ru
2. Таможенный кодекс таможенного союза (в ред. Протокола от 16 апреля 2010 года). - www.tsouz.ru
3. www.tsouz.ru
4. www.government.by
5. www.evrazes.com
6. <http://www.regnum.ru/>